

Viktar Korbut

Franciszek Skoryna i inni drukarze z Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej na łamach wileńskiej prasy białoruskojęzycznej w latach 1909–1918

Przegląd Środkowo-Wschodni 3, 35-57

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Viktar Korbut

Uniwersytet Warszawski
v.korbut@uw.edu.pl

Franciszek Skoryna i inni drukarze z Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej na łamach wileńskiej prasy białoruskojęzycznej w latach 1909–1918

Przyczynek do dziejów kształtowania białoruskich stereotypów narodowych

Na początku XX wieku w Wilnie w prasie białoruskojęzycznej zaczęły się pojawiać publikacje poświęcone wydawnictwom pierwszych książek w języku cerkiewnosłowiańskim i ruskim w Wielkim Księstwie Litewskim i Królestwie Polskim. W artykułach autorstwa znanego publicyisty Waława Łastowskiego początkowo twierdzono, że założycielem białoruskiego druku był drukarz krakowski Szwajpolt Fiol. Następnie za pierwszego wydawcę książek białoruskich uznano Franciszka Skorynę z Połocka. Od tamtego czasu Skoryna w umysłach Białorusinów był białoruskim drukarzem, chociaż w jego epoce (XVI wiek) naród białoruski jeszcze nie istniał, a Skoryna uważał się za Rusina, czyli przedstawiciela społeczności, która obejmowała przodków Białorusinów i Ukraińców, a także mieszkańców Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. Białoruscy publicyści z powodzeniem wykorzystali osobowość Skoryny do stworzenia idei istnienia białoruskiej kultury i języka w XVI wieku oraz ich wysokiego poziomu rozwoju. Był to ważny etap w procesie kształtowania białoruskiej idei narodowej na początku XX wieku.

Słowa kluczowe: Szwajpolt Fiol, Franciszek Skoryna, Waława Łastowski, Wilno, Białoruś

Białoruska idea narodowa to system wartości, który zawiera pewne stereotypy o przeszłości wyobrażanego lub rzeczywistego narodu białoruskiego. W systemie tym obecne są też w określony sposób zinterpretowane fakty historyczne i mity o narodzie powstałe w trakcie kreowania owej idei. W szczegółach białoruska idea narodowa może pokrywać się z polską, litewską, ukraińską, rosyjską wizją przeszłości, terażniejszości oraz przyszłości na skutek zbiegu historycznych okoliczności, które miały lub mają wpływ zarówno na losy przodków, jak i na dzisiejszych obywateli Białorusi, Litwy, Polski, Ukrainy, Rosji.

Analiza procesu kreowania białoruskiej idei narodowej domaga się sporządzenia tabeli danych, która ilustrowałaby działalność białoruskich aktywistów narodowych dotyczącą zarówno odrębności Białorusinów od wszystkich sąsiadów, jak i odrębności Białorusinów od niektórych sąsiadów oraz wspólnych cech (dróg historycznych) z (niektórymi) sąsiadami, co jest niezwykle trudnym zadaniem dla jednego badacza. Udział w podobnym przedsięwzięciu musiałoby wziąć grono naukowców z różnych dziedzin: historii, językoznawstwa, etnologii itd. Jednak, jak wydaje się autorowi, potrafi on zestawić podstawowe stereotypy, które pozwoliłyby sformułować podstawy białoruskiej idei narodowej w jej wersji z lat 1906–1918.

W niniejszym artykule podjęto próbę uściślenia sposobu, w jaki postaci Franciszka Skorony oraz innych drukarzy z Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej końca XV–XVI wieku zostały częścią białoruskich stereotypów narodowych, a stało się to nieprzypadkowo. Badacz problematyki świadomości narodowej Roman Szul słusznie bowiem zauważył, że „Mity i wymyślone obyczaje, żeby znaleźć się w pamięci zbiorowej, muszą spotkać się z popytem”¹.

Od roku 1906 wraz z pojawieniem się na rynku wydawniczym pierwszych czasopism w języku białoruskim „*Nasza Dola*” i „*Nasza Niwa*” zaczęła się aktywna legalna działalność oświatowa prowadzona przez inteligencję białoruską, która dążyła do uświadomienia narodowego Biało-

¹ R. Szul, *Język. Naród. Państwo. Język jako zjawisko polityczne*, Warszawa 2009, s. 33.

rusinów. Działania te wiązały się z poznawaniem dziejów ojczyzny, a jednocześnie odbywało się konstruowanie wizji przeszłości białoruskiej.

Znaczenie historii kraju dla kształtowania białoruskiej idei narodowej stało się niezwykle ważne. Stworzenie narodowej wizji przeszłości od końca XVIII wieku było koniecznością dla każdego nowo powstałego lub odradzającego się narodu Europy. Jak trafnie zaznaczył Mirosław Hroch:

obraz nowoczesnego narodu był skierowany ku przyszłości, ale miał zawsze także swój historyczny aspekt. Wspomnienie o tym, „czym byliśmy”, „jak cierpieliśmy”, „czego dokonaliśmy” itd. było zawsze składnikiem narodowej agitacji i znalazło się bardzo szybko wśród stereotypów narodowych².

Jedną z cech konstruowania białoruskiej wizji przeszłości narodowej było zawłaszczenie przez Białorusinów dziedzictwa Wielkiego Księstwa Litewskiego, Rzeczypospolitej oraz Rusi Kijowskiej. Problem jednak polegał na tym, że w wymienionych państwach przodkowie Białorusinów nie byli znani pod tym etnonimem (mogli występować jako „Biali Rusini” dopiero od końca XVI w.); nazywano ich „Rusinami”, „Litwinami” bądź „Polakami”. W związku z powyższym działacze ruchu białoruskiego mieli poważny kłopot z wyodrębnieniem „białoruskiej” przeszłości ze wspólnej historii, którą Białorusini dzielili z Litwinami, Polakami i Ukraińcami.

Dopiero w 1909 roku na łamach „Naszej Niwy” zrodziła się idea tożsamości dawnej zachodniej Rusi a późniejszej Białej Rusi, chociaż do końca tych terminów nie utożsamiano.

U zachodnaj (bielaj) Rusi aświeta, jak na tyje časy, stajala wielmi wysoka; patreba drukawanaho słowa była tak wialikaj, što Zachodnia-Ruskije lepšyje ludzi, kab zdawolić duchowyje patreby swajho kraju załażyli drukarniu³.

² M. Hroch, *Małe narody Europy. Perspektywa historyczna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2003, s. 127.

³ *Kali drukawalasia pieršaja bielaruskaja Biblija?*, „Nasza Niwa” 1909, nr 39, s. 562.

Chodzi tu o drukarnię Sz wajp olta Fiola w Krakowie. Warto wspomnieć, że termin „zachodnioruski” był wówczas używany przez historiografię rosyjską w odniesieniu do kultury ruskiej Wielkiego Księstwa Litewskiego, zwanego „Państwem Litewsko-Ruskim” (ros. *Литовско-Русское государство*). Termin ten przedostał się do literatury białoruskiej, lecz został zamieniony na „Państwo Białorusko-Litewskie” (biał. *Беларуска-Літоўская дзяржава*). Owo państwo zaczęto nawet traktować jako całkowicie białoruskie, ale tendencja ta zarysowała się dopiero w latach dwudziestych XX wieku i później.

Publicyści białoruscy na początku XX wieku mieli świadomość istnienia przynajmniej do końca XVIII wieku wspólnego dla przodków zarówno Białorusinów, jak i Ukraińców języka literackiego. Oto co na ten temat pisał jeden z najaktywniejszych autorów gazety „Nasza Niwa” Romuald Ziemkiewicz w 1911 roku:

Knižki, drukawanyje bielarusami i ukraincami, razychodzilisia tysiącami i na Bielarusi i na Ukrainie. Można skazać, što nie było takoj biblioteki ũ abodwych narodoŭ, dzie nie było by kniżek, drukawanych ci ũ Wilni, ci ũ Kijewi, ci u Lwowi. Hetaki wialiki abmien kniżkami rabiŭsia zatym, što napisany jany byli ũ adnej supolnaj mowie, lohka zrazumiełaj i dla bielarusou i dla ukraincoŭ.

Dziakujućy supolnaści kniżnaj mowy, bielarusy i ukraincy karystali, znaćyć i z adnej supolnaj literatury. Hetak było i ũ časi nacionalnaho upadku abodwych narodoŭ – da kanca XVIII stalećcia, pakul narodnyje mowy – bielaruskaja i ukrainskaja – nie zrabilisia mowami literaturnymi. Tady tolki nastupiŭ razdziel i u literatury, i kożny z hetych dwuch bratnich narodoŭ pajšoŭ u życie swaim ũłasnym ślacham⁴.

Wśród działaczy białoruskich w drugim dziesięcioleciu XX wieku istniała świadomość językowej i kulturalnej więzi tak z Rosjanami, jak i z Ukraińcami, a także przynależności do wspólnoty ruskiej. Na przykład pisarz Maksym Bohdanowicz (biał. *Максім Богдановіч*, *Максим Богданович*, *Maksim Bohdanowič*, *Maksim Bahdanovič*) w artykule

⁴R. Ziemkiewicz, *Taras Šewčenko i bielarusy*, „Nasza Niwa” 1911, nr 8, s. 117.

przypuszczalnie z 1915, a wydrukowanym w kwietniu 1918 roku na łamach mińskiej gazety „Вольная Беларусь”, pisał, że

рускіх народаў тры. [...] Адзін рускі народ жыве пад Масквою і далі; завецца ён велікарускім. Другі жыве пад Кіевам і завецца ўкраінскім.

Мы – трэці народ рускага караню, завёмся беларусамі, і старонка наша завецца Беларусь⁵.

Analiza wileńskiej białoruskojęzycznej prasy początku XX wieku wykazuje, iż pierwotnie za pionierów druku „białoruskiego” działacze młodego ruchu białoruskiego uważali Szwajpolta Fiola i Franciszka Skorynę (w artykułach lat 1909–1916). Natomiast w 1917 roku Skoryna pozostał już jedynym pionierem drukarstwa białoruskiego.

Największe zasługi w popularyzacji dziedzictwa Skoryny i jego następców – drukarzy z państw Jagiellonów końca XV–XVI stulecia miał Wacław Łastowski (biał. *Вацлаў Łastoўski, Vaclaŭ Łastoŭski, Vaclaŭ Lastoŭski, Вацлаў Ластоўскі*). Łastowski, przedstawiając swoje pierwsze wizje historii wydawnictwa białoruskiego, za pioniera druku w języku białoruskim uważał nie Skorynę, lecz Szwajpolta Fiola. Po raz pierwszy drukarnia Fiola pojawiła się na łamach prasy białoruskiej w 1909 roku w artykule anonimowego autora. Co prawda nie podano w tym tekście imienia Fiola, stwierdzono jednak, że

Zachodnia-Ruskije lepšyje ludzi, kab zdawolić duchowyje patreby swajho kraju zalażyli drukarniu. Pieršaja Bielaruskaja drukarnia była zalożena ũ Krakowi. I ũ 1483 hodu wyjšła z hetaj drukarni pieršaja bielaruskaja kniha „Tryod cwiernaja” a ũ 1491 hadu, drukawałasia ũ Krakowi užo druhaja bielaruskaja kniha „Oktoich”⁶.

W tym samym artykule doszło do zniekształcenia rzeczywistości: „Pieršaja Polskaja drukarnia zalożena była także u Krakowi ũ 1505

⁵ М. Багдановіч, *Поўны збор твораў. У 3 т. Т. 3. Публіцыстыка, лісты, летаніс жыцця і творчасці*, Mińsk 1995, s. 126, 310.

⁶ *Kali drukawałasia...*, s. 562.

hadu, jak bačym, praz 22 hady pośle nadrukowańnia pieršaj bielaruskaj knihi”⁷. Przy czym wiadomo, że początki drukarstwa w Polsce sięgają 1473 roku, a w języku polskim zaczęto drukować książki w 1513 roku⁸.

W pierwszej syntezie dziejów Białorusi w języku białoruskim, *Karotkaja historyja Bielarusi*, drukowanej początkowo jako cykl artykułów w gazecie „Nasza Niwa”, a następnie wydanej w formie książkowej (1910)⁹, Łastowski pisał, że:

*ŭ Krakowie raniej była atkryta bielaruskaja drukarnia, čym polskaja: U 1483 hadu nadrukowana u Krakowie pieršaja bielaruskaja kniha „Triod Cwietnaja” a ŭ 1491 tak sama u Krakowie, Fiol rodam z Niemieččyny, drukawaŭ ŭžo druhuju knihu „Oktoich”*¹⁰.

Z kolei w artykule z 1914 roku, poświęconym 350 rocznicy powstania drukarstwa w Moskwie, Łastowski podkreślał:

*Друкарство у Беларусь зашло у канцы XV сталецця. Фіоль у 1491–1493 гаду друкаваў кнігі для Беларусі і Украіны у Кракаве, а праз 23 гады полацкі жыхар Францішак Скарына друкаваў ужо „дзеля лепшага выразуменьня” Біблію на беларуску у Празе*¹¹.

Ważne jest tu uznanie Fiola za działacza kulturalnego nie tylko Białorusi, ale i Ukrainy.

Na łamach gazety „Homan” z 15 lutego 1916 roku ukazał się artykuł Łastowskiego *1491–1916*, w którym autor po raz kolejny zaprezentował swoje wcześniejsze stanowisko:

Leta 1491 dakonczeny byli pierszyje druki bielaruskije Sz wajpoltam Fiolam u mieści Krakowi.

⁷ Ibidem.

⁸ Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego. Cz. II. Doba średniopolska (od początków XVI wieku do ósmego dziesięciolecia XVIII wieku)*, Warszawa 1965, s. 49–50.

⁹ Włast, *Karotkaja historyja Bielarusi. Z 40 rysunkami*, Wilnia 1910.

¹⁰ Włast, *Karotkaja historyja Bielarusi*, „Nasza Niwa” 1910, nr 8, s. 126.

¹¹ Власт, *350 летняя гадашчына друку у Маскоўшчыне*, „Наша Ніва” 1914, nr 11–12, s. 1.

Heta byli naahuł pierszyje kniżki, drukawanyje u sławianskaj mowi. Drukawalisia jany z bielaruskimi asobiennaściami u mowie, – kosztam i nakładam bielaruskich panoŭ i kniażat – dla bielaruskaho narodu, i imi paczynajecca bielaruskaja drukawanaja literatura¹².

Wiadomo, że Fiol był Niemcem, przybyłym do Krakowa z miasta Neustadt an der Aisch. Z zawodu hafciarz, zajmował się sporządzaniem szat kościelnych i malowaniem obrazów. Interesował się górnictwem i dzięki temu zbliżył się do rajcy krakowskiego Jana Turzona. Za jego pieniądze w 1483 roku Fiol założył w Krakowie drukarnię, w której wydawano księgi w języku cerkiewnosłowiańskim. W 1491 roku Fiola oskarżono o herezję i uwięziono, a rok później kapituła gnieźnieńska zabroniła dalszego drukowania nowych ksiąg i sprzedaży już wydanych.

Nie istnieją żadne dane o współpracy „białoruskich” panów i książąt z wydawnictwem Fiola, lecz Łastowski nie bez powodu uważał Fiola za pioniera druku białoruskiego. Faktycznie był on pierwszym wydawcą ksiąg dla ziem ruskich Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego – terenów przyszłej Białorusi i Ukrainy.

Urodzony w końcu XV wieku w Połocku Franciszek Skoryna dobrze „nadawał się” na bohatera białoruskiej przeszłości konstruowanej przez XX-wiecznych działaczy białoruskich. Księgi Pisma Świętego, wydane po raz pierwszy w Pradze w roku 1517 i w latach kolejnych, nazywał Skoryna *Biblią Ruską* (rus. *Библия Руска*).

W XVI wieku język literacki, który był kontynuacją języka pisanego Rusi Kijowskiej, w Wielkim Księstwie Litewskim i Królestwie Polskim nazywano ruskim. Jego spadkobiercami są współczesne języki białoruski i ukraiński. Skoryna zaś nie określał siebie jako Białorusina czy Ukrainca. Dlaczego więc przez działaczy białoruskich uważany był za człowieka narodowości białoruskiej?

W czasach poprzedzających działalność literacką Łastowskiego spuścizna Skoryny oraz innych ówczesnych drukarzy w znacznym stopniu została zbadana przez uczonych. Pierwsze wzmianki w literaturze na-

¹² W. Ł., *1491–1916*, „Homan” 1916, nr 1, s. 2.

ukowej o Skorynie i jego dziełach datowane są na połowę XVIII wieku. Wśród autorów poruszających ten temat byli Niemcy (od 1740), Rosjanie (1777, 1783), Austriacy (1795), Anglicy (1813), Czesi (1814), Polacy (1815), Ukraińcy (1865) oraz polsko- i rosyjskojęzyczni badacze przełomu XIX i XX wieku z Białorusi (Adam Honory Kirkor, Mitrofan Downar-Zapolski, Jewfimij Karski). Wraz ze spuścizną Skoryny badana była działalność Szwajpolta Fiola i Wasyla Ciapińskiego. Skoryna przez uczonych spoza Białorusi uważany był za drukarza ruskiego, rosyjskiego, chociaż wspomniano o jego pochodzeniu z Połocka, z ziem białoruskich¹³.

Po raz pierwszy imię Skoryny pojawiło się na łamach prasy białoruskojęzycznej w 1909 roku w anonimowym artykule *Kali drukawałasja pieršaja bielaruskaja Biblija?*:

Pieršaja Bielaruskaja Biblija pierethumačena była z łacinskaj mowy na Bielaruskuju Franciškam Skarynaj z Połocka. [...] Kali Francišk Skaryna skončyŭ nawuki u Wilni, Babič swaim koštam pastaŭ jaho wučycca wyšejšych nawuk u Krakoŭskuju Akademiju. [...] Widać tahočasnjaja Krakoŭskaja bielaruskaja drukarnia była za mała dla drukawańnia Biblii, dzieła taho Skaryna pajechaŭ drukawać jaje ażno u Českuju Prahu¹⁴.

Tu jeszcze Skoryna przedstawiony został jako kontynuator dzieła Fiola bez wspomnienia imienia ostatniego.

W tym samym numerze „Naszaj Niwy” ukazał się inny artykuł, w którym autor próbował dowieść wyższości kultury białoruskiej nad polską:

bo bielaruski pierekład biblii drukawaŭsia na 40 hadoŭ (1517 h.) raniej czym polski, bo ŭ samym sercy Polszy – Krakowi nia polskaja drukarnia była pierszaj ale bielaruskaja¹⁵.

¹³ *Беларускія пісьменнікі: біябібліяграфічны слоўнік. У 6 т., т. 5: Пестрак – Сяўрук*, пад рэд. А. В. Мальдзіса, рэдкал.: І. Э. Багдановіч і інш., Мінск 1995, s. 335–356.

¹⁴ *Kali drukawałasja...*, s. 563.

¹⁵ W. Citoń, *Z naszaho żyćcia*, „Nasza Niwa” 1909, nr 39, s. 558.

W *Karotkaj historyi Bielarusi* z 1910 roku czytamy:

*Pieršaja bielaruskaja Biblija pierethumačena była z łacinskaj mowy na bielaruskuju Franciškam Skarynaj z Polacka. Widać tahočasnaja krakoŭskaja bielaruskaja drukarnia była za mała dla drukawańnia Biblii, dzieła taho Skaryna pajechaŭ drukawać jaje ažno ŭ Českuju Prazu, hdzie pačau druk ŭ 1517 hadu, a pracawaŭ tam da 1520 hoda. Tym časam u Wilni staraniem Babiča, burmistra hor. Wilni, założena była wialikaja drukarnia. Tady Skaryna wiarnuŭsia ŭ Wilniu i tut ŭžo dakončyŭ druk biblii u 1525 hadu*¹⁶.

Z tego fragmentu pracy Łastowskiego można wywnioskować, że autor był przeświadczony o istnieniu w czasach Skoryny drukarni białoruskiej w Krakowie, chyba tej samej, w której pracował Fiol.

Kolejny artykuł o Skorynie, którego autor pozostaje nieznany, pojawił się w 1913 roku w książce *Колядная пісанка*. Cechą charakterystyczną tej pracy jest zamieszczony na okładce ornament zapożyczony ze strony tytułowej Biblii, wydanej przez Skorynę w Pradze w latach 1517–1519. Z publikacji tej można wywnioskować, że

*год выдання Бібліі Скорыны, гэта эпоха у культурным жыцці берарусоў [!], і дзеля гэтаго у 1917 гаду беларускіе літэратурныя і навуковыя кругі маняцца сьвяткаваць 400 лецьце беларускай літэратуры*¹⁷.

Artykuł świadczy zatem, iż Skoryna w oczach działaczy białoruskich stał się założycielem całego piśmiennictwa białoruskiego. Tekst o podobnej treści ukazał się w 1916 roku¹⁸.

W 1914 – jak wspominał w 1917 roku pisarz Maksim Horecki – „рыхтавалася беларускае грамадзянства сьвяткаваць 400-лецце беларускага друку”. Był to pomysł Łastowskiego:

¹⁶ Właśc., *Karotkaja historyja...*, s. 126–127.

¹⁷ Доктар Францішак Скарына (Перэкладчык Бібліі на беларускую мову) [w:] *Колядная пісанка, 1913 год*, Вільня 1913, s. 4.

¹⁸ 400-lecie białoruskiej literatury. 1517–1917 [w:] *Bielaruski kalendar na 1917 hod*, Wilnia 1916, s. 17.

Дзеяч беларускі, аўтар „Гісторыі Беларусі” Власт, шчэ тады пачаў закладаць беларускае таварыства імені Скарыны, [...] і ўжо запрасіў імаць таварышаў¹⁹.

Maksym Bohdanowicz w liście do Łastowskiego jeszcze w październiku 1913 roku zapewniał:

Калі таварыства імені Скарыны закладзецца, я ахвотне запішуся ў члены. Узяўся б і напісаць жыццёапісанне Скарыны, калі б таварыства даручыла мне гэта²⁰.

W listopadzie 1913 roku Bohdanowicz informował Łastowskiego, że dopiero pisze tekst o Skorynie (*калі накончу са Скарыной*), natomiast w maju 1914 roku został już naszkicowany życiorys drukarza: „Я напісаў апырч яго ўласнай біяграфіі асобны раздзел, дзе падаў характарыстыку папярэдняга беларускага культурнага жыцця і пісьменнасці”. Tekst ten nie zachował się, rękopis do 1941 roku był przechowywany w archiwum Akademii Nauk BSR²¹.

Wydawać się może, że właśnie pod wpływem Łastowskiego działalność Skoryny znalazła odbicie w poetyckiej twórczości Maksyma Bohdanowicza. Łastowski świadomie wspierał twórczość Bohdanowicza, zachęcając go do współpracy z „Naszaj Niwaj” i inspirując tematami z przeszłości ojczyzny²². Od połowy 1909 do połowy 1912 roku²³ napisał Bohdanowicz wiersz *Безнадзейнасць*, wydany w 1913(1914) roku w zbiorze poezji *Вянок*, w którym, bodaj jako pierwszy w literaturze białoruskiej, ukazał postać Skoryny:

*Скарына, доктар лекарскіх навук,
У доўгай опратцы на вежы сочыць зоры.*

¹⁹ М. Гарэцкі, *Творы*, Мінск 1990, s. 205.

²⁰ М. Багдановіч, *Поўны...*, s. 255.

²¹ Ibidem, s. 256–258, 338.

²² В. Корбут, *Ад Мінска да Вільні. Гісторыя Беларусі ў журналісцкіх нататках*, Мінск 2016, s. 417–423.

²³ М. Багдановіч, *Поўны збор твораў. У 3 т., т. 1: Вершы, паэмы пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды*, Мінск 1992, s. 586.

*Яны спрыяюць! Час! З рухавых рук
Скарыны пье адвар пан земскі пісар хворы*²⁴.

O Skorynie jako wydawcy Biblii w Pradze oraz ksiąg w Wilnie wspominał Bohdanowicz w artykule *Белорусское возрождение*, napisanym w 1914 roku, a opublikowanym w latach 1915 i 1916. Bohdanowicz pisał o Skorynie jako jednym z pierwszych działaczy białoruskich: „Один из лучших представителей нарождавшейся тогда [w XVI wieku – *V. K.*] белорусской интеллигенции”²⁵.

W 1916 roku Łastowski podkreślał szczególne znaczenie działalności wydawniczej Skoryny:

*U 1517 hadu Doktor Fr. Skaryna „dziela lepszaho wyrozumieńnia ludu pospolitamu” drukuje u Prazi czeskej Bibliju, pierekładzienuju na mowu naszaho narodu. U 1525 h. Skaryna pieranosić swaju drukarniu u Wilniu, i ad hetaho času paczalisia chutka mnożycca Bielaruskije drukarni i drukі*²⁶.

W lutym 1917 roku na łamach „Homana” Łastowski opublikował odbitkę ryciny z Biblii, wydanej przez Skorynę w Pradze i z jego podobizną opatrzoną podpisem: „Да 400-лецьця беларусько [!] друку. Францішк Скарына, пераклаў Біблію на беларускую мову і надрукаваў яе ў 1517 гаду”²⁷. Przy rycinie został umieszczony artykuł Łastowskiego, w którym autor wyjaśniał, dlaczego Skorynę oraz jego współczesnych należy uznawać za Białorusinów:

У XIV стаалецьці з асобных племён беларускіх утварыўся ужо адзін суцэльны Беларускі народ. Гэта мело вялікі ўплыў на нацыяналізацыю асьветы: з гэтаго часу шпаркімі крокамі пачынае наша

²⁴ М. Богдановіч, *Вянок. Кніжка выбраных вершоў*, Вільня 1913, s. 46.

²⁵ М. Багдановіч, *Поўны збор твораў. У 3 т., т. 2: Мастацкая проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды*, Мінск 1993, s. 261.

²⁶ W. Ł., *1491–1916*, s. 2.

²⁷ „Гоман” 1917, nr 14 (106), s. 2.

*письменнасць ачышчацца ад царкоўна-славянскіх ўплываў і штораз бліжэй падходзіць да народнай мовы*²⁸.

W styczniu 1917 roku Łastowski przypominał czytelnikom „Homan”, że „sioletni 1917 hod – heta hod wialikaho nacyonalnaho biełaruskaho jubileju: 400 letniaja hadaŭščyna nadrukawańnia biełaruskaj Biblii”²⁹. Przekonywał przy tym, iż sprawa Skoryny była „narodową”: „Francišk Skaryna rabiŭ hetu wialikuju nacyonalnuju rabotu nie samatuham”, ale przy poparciu uzyskanym od współczesnych: „A u pieršy čarod pamahało Skarynie, kładučy košt, «Wilenskaje Panskaje Bractwo», u katorym była zhurtawanaja ŭsia wydatniejšaja Bielaruskaja znač”³⁰. Mówiąc o kulturalnym znaczeniu dzieła Skoryny, Łastowski twierdził nawet, iż „ŭ pieršaj drukawanaj pa niemiecku Biblii zamieščany z biełaruskaj Biblii rysunki z herbowymi znakami Franciška Skaryny”³¹.

Jednocześnie w Mińsku, który w czasie pierwszej wojny światowej był oddzielony od Wilna, ukazywała się gazeta „Вольная Беларусь”. W jej pierwszym numerze, jako przykład osiągnięć Białorusinów w porównaniu do „Moskowszczyzny” (biał. *Маскоўшчына*), podkreślano wysoki poziom „нацыональнай культуры на Беларусі” na terenach „Літоўска-Рускаго гасударства”, oraz fakt, iż „у 1517 годзі Францішак Скарына узяў на сябе справу вялікае вагі, – перэклаў і выдаў Біблію на Беларускай мові”³². Skoryna stawał się zatem bez wątpienia czołową postacią całej białoruskiej historii. Jego wagę podkreślało dodatkowo pochodzenie z Połocka oraz decyzja wydania „księgi ksiąg” – Biblii.

O znaczeniu Biblii w kształtowaniu świadomości oraz języka narodowego w przeszłości i teraźniejszości pisał Roman Szul, podkreślając, „kryterium posiadania przekładu Biblii jako kryterium nobilitacji

²⁸ В-а, *Кароткі нарыс развіцця асьветы на Беларусі да першай чвэрці XVII стагоддзя*, „Гоман” 1917, nr 14 (106), s. 3.

²⁹ W. Ł-ski, *U 400-letniuju hadaŭščynu*, „Homan” 1917, nr 7 (99), s. 2.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² „Вольная Беларусь”, „Вольная Беларусь” 1917, nr 1, s. 1.

języków i odróżniania języków od dialektów”³³. Ta właśnie zasada była i jest aktualna dla języka białoruskiego, którego „dojrzałość” potwierdza szesnastowieczna *Biblia Ruska* (uważana przez białoruskich działaczy za „białoruską”), wydana przez Skorynę.

Znaczenie Skoryny oraz jego dzieła w świadomości publicystów białoruskich stopniowo rosło. Specjalny artykuł poświęcił Skorynie na łamach gazety „Вольная Беларусь” w 1917 roku pisarz Maksym Horecki (biał. *Максім Гарэцкі*). Uważał on język Skoryny za białoruski z wpływami cerkiewnosłowiańskiego, czeskiego, polskiego i litewskiego: „Але ўсё да меры”. Horecki przypominał czytelnikom o pomysłe Łastowskiego obchodów rocznicy druku białoruskiego, zastanawiając się przy tym nad reperkusjami:

*Влада нямецкая хваля захапіла ў Вільні, і цяпер немаведама, ці робіцца тама што-якое дзеля ўспаміну нашага вялікага доктара [Skoryny – V. K.], ці нарыхтаваліся там як мае быць да гэтага нацыянальнага свята, як было тое на думцы ў Влада?**³⁴.

Świadczy to o tym, iż przed 1914 rokiem wśród członków koła „Naszaj Niwy” istniała już – dzięki oświatowym zabiegom Łastowskiego – świadomość znaczenia Skoryny w dziejach narodu białoruskiego. Ale po 1915 roku, kiedy linia frontu niemiecko-rosyjskiego rozdzieliła obszar Białorusi na dwie części, wizję działalności Skoryny kreowano niezależnie w Wilnie i w Mińsku.

Wychodząc poza ramy czasowe omawianego w niniejszym artykule tematu, warto dodać, że po głębszych badaniach literatury naukowej Łastowski w swych kolejnych dziełach poświęconych Skorynie nieco skorygował własne dotychczasowe ustalenia. W 1924 roku pisał:

Дзеля таго, што ў родным яго [Skoryny – V. K.] Полацку ня было спрыяльных варункаў, а ў Кракаве, дзе ён атрымаў вышэйшую асвету, друкаваньне славянскіх кніг, разпачатае Фіолям у 1491 гаду, было спынена дзякуючы цемнаце і фанатызму мамтэйшага духа-

³³ R. Szul, *Język...*, s. 26.

³⁴ M. Гарэцкі, *Творы*, s. 205.

венства, то Скарына, сабраўшы патрэбныя старыя рукапісы, паехаў у Прагу („старое место Пражское”). Прага маніла да сябе Скарыну таму, што там, у тыя часы, была поўная рэлігійная свабода, і ён спадзяваўся, што там яго ня сустрэне доля Фіоля³⁵.

Czy Skoryna wiedział o istnieniu Fiola? Na ten temat brak wzmianek w źródłach.

Znamienna jest jedna z przemian w świadomości Łastowskiego, który w 1924 roku już nie zawahał się nazywać Skorynę Rusinem, tłumacząc czytelnikom znaczenie tego określenia:

Скарына называе сябе у сваіх кнігах „русіном”, „рускім”, „нароженный в рускомъ языку” (ў прадмове да кніг Даніэля), сваю дзейнасць пасьвячае „своей братии Руси”, сваю Біблію называе: „Бивлія руска выложена докторомъ Францискомъ Скориною богу ко чти и людем посполитым к доброму научению”. Гэта паказуе, што Скарына прыналежаў да ўсходняга, праваслаўнага абрадку, які ў нас называўся ад найдаўнейшых часаў „русской верой”³⁶.

W taki sam sposób interpretował dawne znaczenie słów *Ruś*, *Rusin*, *ruski* (raczej jako konfesjonim niż etnonim) polski historyk Henryk Paszkiewicz³⁷. Łastowski na temat języka książek wydanych przez Skorynę miał w 1924 roku zdanie następujące:

Кнігі друкаваў Скарына некаторыя на царкоўна-славянскай мове (Псалтыр, Апостал), а іншыя на тагочаснай нашай літэратурнай мове. Псалтыр і Апостал былі вельмі пашыраны, дык Скарына агранічыўся толькі рэдакцыйнай папраўкай тэксту і дадаткам тлумачэньняў у крыўскабеларускай мове, а такжа памешчаньнем на белягах кнігі слоў, незразумелых для чытачоў³⁸.

³⁵ В. Ластоўскі, *Доктар Франціш Скарына (1525–1925)*, „Крывіч” 1924, nr 2(8), s. 7.

³⁶ Ibidem, s. 3.

³⁷ H. Paszkiewicz, *Powstanie narodu ruskiego*, Kraków 1998.

³⁸ В. Ластоўскі, *Доктар...*, s. 8.

Jest to zgodne z późniejszymi poglądami językoznawców białoruskich, iż język Skoryny to cerkiewnosłowiański „з моцным элементарнай жывой беларускай мовы і са слядамі літаратурнага ўплыву чэшскай і польскай моў”³⁹.

W pracach następców Łastowskiego Fiol jest właściwie nieobecny, Skoryna zaś został uznany za pierwszego drukarza zarówno Białorusinów, jak i wszystkich Słowian wschodnich (Rusinów). W powyższym stwierdzeniu w rachubę wchodziło nie tylko nieruskie (w tym także niebiałoruskie) pochodzenie Fiola. Według Mirosława Hrocha,

*do tego, aby pewien bohater czy wydarzenie historyczne mogli stać się przedmiotem emocjonalnej adoracji, trzeba było, aby członkowie rodzącego się małego narodu mieli o nim pewne wcześniejsze informacje*⁴⁰.

Na początku XX wieku nie było już wątpliwości co do pochodzenia Rusina Skoryny z Połocka. On sam pisał na przykład, że „Книги Ёўдиць вдовици починаються. Зупольне выложены на рускiи языкъ докѣторомъ Франѣиско(м) Скориною, изъ славнаго града Полоцька”⁴¹. Przynależność Połocka do obszaru białoruskiego w późniejszych czasach nie podlegała dyskusji, dlatego Skoryna bez trudu został zaliczony do grona bohaterów dziejów Białorusi.

W publikacji z 1924 roku na łamach redagowanego przez Łastowskiego czasopisma „Крывіч”, wydawanego w Kownie, zaproponował on, by obchody 400. rocznicy druku białoruskiego odbyły się w 1925 roku, licząc od czasu, kiedy Skoryna zaczął wydawać książki w drukarni w Wilnie. Wymowne jest przesunięcie obchodów z 1917 roku (jak wcześniej postulowano), to znaczy od rozpoczęcia druku książek przez Skorynę w Pradze. Jednocześnie nie wysuwano już propozycji, by uczcić druk książek przez Fiola w Krakowie, aczkolwiek w 1916

³⁹ А. Жураўскі, *Гісторыя беларускай літаратурнай мовы*, т. 1, Мiнск 1967, s. 153.

⁴⁰ М. Hрoч, *Male...*, s. 150.

⁴¹ *Хрэстаматыя на гісторыі беларускай мовы*, ч. 1, рэд. Р. І. Аванесаў, скл. У. В. Анічэнка і інш., Мiнск 1961, s. 108.

roku Łastowski obwołał go tym, od którego działalności „paczynajecca białoruskaja drukawanaja literatura”⁴². Widocznie później Łastowski już nie zaliczał dorobku tego drukarza do „wydarzeń białoruskich”. Drukarnia „białoruska”, za którą uważano wcześniej drukarnię Fiola, została prawie „zapomniana”⁴³.

Wydanie przez „Białorusina” Skorynę Biblii w języku „białoruskim” pozostało jednym z kamieni węgielnych białoruskiej tożsamości i podstawą poczucia wyższości kultury białoruskiej nad polską i rosyjską. Miało to ogromne znaczenie w rywalizacji o białoruskie ziemie pomiędzy Polską a Rosją. Do dziś osoba Skoryny jest ważnym argumentem w sporach ideowych Białorusinów pozostających wciąż pod wpływem kultury rosyjskiej. Na dzisiejszej Białorusi działalność Skoryny jest dobrze znana. Co więcej, według sondażu socjologicznego z lat 2008–2009 pozostaje on absolutnym liderem w kategorii „przykład postaci historycznej”⁴⁴.

W artykule z 1914 roku, poświęconym 350-leciu początków druku w Moskwie, Łastowski poruszył z kolei kwestię pochodzenia jednego z pierwszych drukarzy moskiewskich Piotra Mstisławca. Zdaniem publicysty, który miał na myśli miasto Mścisław, nazwisko drukarza wskazuje, że „ён родам Беларус могилеўск. губ”⁴⁵. Rozwijając myśl, Łastowski zauważył, że „Мсціславец, апынуўшыся у Маскве мог вызвацца абарудаваць друкарню, бо у сябе дома, на Беларусі, азнаёміўся з гэтым дзелам”⁴⁵. Jednak brakuje jakichkolwiek danych o poczynaniach Mstisławca jako drukarza na ziemiach ruskich Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wiadomo natomiast, że pierwsi drukarze moskiewscy, Iwan Fiodorow i Piotr Mstisławiec, kontynuowali swoją działalność wydawniczą na terenach WKL. Łastowski podkreślał, że

⁴² W. Ł., *1491–1916...*, s. 2.

⁴³ Рэдакцыя, *Юбілейны год*, „Крывіч” 2(8)/1924, s. 1.

⁴⁴ A. Kazakievič, *Współczesna białoruska tożsamość historyczna* [w:] *Tożsamości zbiorowe Białorusinów*, red. R. Radzik, Lublin 2012, s. 261.

⁴⁵ Власт, *350 летняя гадашчына друку у Маскоўшчыне*, „Наша Ніва” 1914, nr 11–12, s. 1.

прытулак першыя маскоўскіе друкары знайшлі ў Заблудове, (Гродз. губ.) у гэтмана Ходкевіча і тут залажылі [!] Учительное Евангеліе 1569 на пекнай беларускай мове. Пасья Мсціславец пераехаў са сваёй друкарняй у Вільню⁴⁶.

Nie ma podstaw, by mówić o języku *Евангелія учителяного* jako białoruskim, ponieważ był to cerkiewnosłowiański. A teza o białoruskim pochodzeniu Piotra Mstisławca⁴⁷ nadal pokutuje w literaturze naukowej na Białorusi. Znamienne jest, że dwa pomniki Mstisławca (jeden został odsłonięty w czasach sowieckich, drugi zaś w niepodległej Białorusi) zdobią miasto Mścisław.

W *Karotkaj historyi Bielarusi* Łastowski uwydatnił rolę Mamoniczów w dziejach Białorusi, uważając ich za kontynuatorów dzieła Skoryny:

Babič pieredaŭ swaju drukarniu kala 1575 hodu braćciam Mamoničam, rodam z Mahilewa. [...] U hetaj drukarni biez piererywu drukawalisia bielaruskije kniżki aź da XVII stalečcia. U joj nadrukawany byŭ i „Statut Litoŭski” pa bielarusku pad redakcyjaj znamienitaho kanclera Wialikaho kn. Litoŭskaho Lwa Sapiehi, i mnoha roznych inšych kniž⁴⁸.

W 1916 roku Łastowski wymienił drukarnię Mamoniczów w Wilnie zaraz po skorynowskiej, pomijając przy tym działalność wydawniczą na ziemiach ruskich (w tym białoruskich) innych drukarzy cyrylickich, jak Iwan Fiodorow, Piotr Mstisławiec, Szymon Budny czy Wasyl Ciapiński⁴⁹.

W *Karotkaj historyi Bielarusi* z 1910 roku Łastowski przypominał, że „kniaź Mikołaj Radziwiłł Čorny założył u 1562 hadu bielaruskuju drukarniu ŭ Nieświeży”⁵⁰. Omawiając w artykule z 1917 roku dzieje

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Г. Галенчанка, *Мсціславец Пётр Цімафеевіч* [w:] *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі, у 6 т., т. 5: М – Пу*, рэд. Г. П. Пашкоў, Мінск 1999, s. 224.

⁴⁸ Włast, *Karotkaja historyja...*, s. 127.

⁴⁹ W. Ł., *1491–1916...*, s. 2.

⁵⁰ Włast, *Karotkaja historyja...*, s. 127.

reformacji w XVI wieku na Białorusi, wymieniał drukarnię założoną w Nieświeżu przez Mikołaja Radziwiłła Czarnego: „Z hetaj drukarni wyjšli pa biełarusku kalwinski katechizm i Biblija, pracaj Symona Budnaho i Macieja Kawečynskaho”. Budnego zaś uważał Łastowski za współdziałacza Radziwiłła, a dzięki ich staraniom w Wielkim Księstwie Litewskim, jak pisał, „byli atkryty i pabudawany 163 kalwinskije zbory”⁵¹. W 1924 roku Łastowski dodawał, że *Katuxucicъ*, wydany w Nieświeżu w 1562 roku, był wydrukowany „літэрамі скарынаўскай стылізаціі”⁵².

Budny był przede wszystkim polskojęzycznym działaczem reformacyjnym. Polszczyznę uważał za „nasz język” i bronił jej wtedy, gdy, jak pisał, „łacina lub włoszczyzna z niemczyzną moc u nas biorą”⁵³. Niemniej w literaturze naukowej na Białorusi przedstawiany jest on jako „бел. мысліцель гуманіст эпохі Адраджэння, [...] прадаўжальнік культ.-асветніцкай, нац.-паліт. і філас. традыцыі Ф. Скарыны”⁵⁴. Taki pogląd można uważać za kontynuację tradycji wpisywania działaczy czasów przed- (Fiol) i poskorynowskich w białoruską narodową historyczną narrację zapoczątkowaną przez Łastowskiego.

Po raz pierwszy imię drukarza z XVI wieku, wydawcy Nowego Testamentu w języku ruskim, Wasyla Ciapińskiego pojawiło się w 1916 roku na łamach gazety „Homan”. W specjalnie poświęconym mu artykule Łastowski pisał: „Ciapinski samatuham zadumaŭ zrabic wialikuju sprawu: wydać Piśmo Światoje dobrej biełaruskaj mowaj” i przypisywał Ciapińskiemu białoruskie dążenia narodowe w czasie, gdy jeszcze nie istniał naród białoruski:

Piersz napiersz, kab uniknuc razbićcia narodu biełaruskaho na roznyje nacyi, Ciapinski prasiŭ tahoczasnnych panou „trymacisia jazyka swajho

⁵¹ *Reformacki ruch na Bielarusi*, „Homan” 1917, nr 18 (110), s. 2.

⁵² В. Ластоўскі, *Доктар...*, s. 11.

⁵³ Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Cz. II: *Doba średniopolska (od początków XVI wieku do ósmego dziesięciolecia XVIII wieku)*, Warszawa 1965, s. 211.

⁵⁴ С. Падокшын, *Будны Сьмон* [w:] *Вялікае княства Літоўскае: энцыклапедыя. У 2 т., т. 1: Абаленскі – Кадэцыя*, рэдкал.: Г. П. Пашкоў і інш., Мінск 2005, s. 352.

pryrożonaho”, dy kab jany – wuczylisia hramaty bielaruskaj, zakladali szkoły bielaruskije dla narodu, – „dziela miłaści da Ajczyzny naszaje”⁵⁵.

W 1924 roku Łastowski pisał, że druk Ciapińskiego ukazał się *литарамі скарынаўскай стылізаці*⁵⁶. W tym przypadku publicysta używał tej samej metody, co w przypadku Budnego: przypisywał Ciapińskiemu cechy działalności Skoryny, który w latach dwudziestych XX wieku był całkowicie zawłaszczony przez białoruską ideę narodową. W owym czasie wśród białoruskiego społeczeństwa obchodzono 400-letnią rocznicę wydania przez Skorynę ksiąg w Wilnie. Z tej okazji ukazało się wiele prac naukowych i publicystycznych (szczególnie w 1925 roku) na Białorusi (w Mińsku, Wilnie) oraz poza jej granicami (na emigracji, w prasie ZSRR)⁵⁷.

Nie można oskarżać autorów pism białoruskich początku XX wieku wyłącznie o świadome manipulowanie faktami. Właściwą raczej odpowiedzią na pytanie o motywacje białoruskich publicystów w przywłaszczeniu tej lub innej postaci historycznej mogą być słowa Mirosława Hrocha, który utrzymywał, że

trzeba wziąć pod uwagę, że każdy z historyków był związany ze swym czasem. Szczerze dążąc do dokładnego uchwycenia prawdy o dziejach narodu, w swych rozważaniach i konkluzjach był pod wpływem pewnych wyobrażeń. Miał własne pojęcie nie tylko o istocie narodu, ale także o istocie rozwoju historycznego w ogóle. Był również pod wpływem tego, co jemu współcześni uważali za „interes narodowy”: nie mógł sobie wyobrazić pisania dziejów narodowych w sprzeczności z tym wyobrażeniem⁵⁸.

⁵⁵ W. Ł., *Wasil Ciapinski*, „Homan” 1916, nr 14, s. 2.

⁵⁶ В. Ластоўскі, *Доктар...*, s. 13.

⁵⁷ *Беларускія пісьменнікі: біябібліяграфічны слоўнік. У 6 т., т. 5: Пестрак – Сяўрук*, пад рэд. А. В. Мальдзіса, рэдкал.: І. Э. Багдановіч і інш., Мiнск 1995, s. 335–356.

⁵⁸ M. Hroch, *Male...*, s. 130.

Dodatek 1

Zmiana imienia Franciszka Skoryny w wileńskim druku
białoruskojęzycznym w latach 1909–1917

- 1517–1519 D. *Франъциска Скорини*, N. *Франъциско(м) Скориною*⁵⁹
(oryginalna pisownia samego Skoryny)
1909 M. *Francišak Skaryna*, N. *Franciškam Skarynaj*⁶⁰
1910 N. *Franciškam Skarynaj*⁶¹
1913 M. *Францішак Скарына*, *Францішк Скарына*, D. *Скарыны*,
*Скорыны*⁶²
1916 M. *Fr. Skaryna*⁶³
1917 M. *Францішк Скарына*⁶⁴, *Francišk Skaryna*, D. *Franciška Skaryny*⁶⁵

Dodatek 2

Chronologia pierwszych wzmianek imion wydawców ruskich
druków XVI w. z Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej
na łamach wileńskich druków białoruskojęzycznych
w latach 1909–1917

- 1909 Sz wajpolt Fiol, Franciszek Skoryna
1910 Mamoniczowie
1914 Piotr Mstisławiec
1916 Wasyl Ciapiński
1917 Szymon Budny

⁵⁹ *Хрэстаматыя...*, s. 105, 108.

⁶⁰ *Kali drukawałasia...*, s. 563.

⁶¹ Włost, *Karotkaja historyja...*, s. 126–127.

⁶² *Доктар...*, s. 4.

⁶³ W. Ł., *1491–1916*, s. 2.

⁶⁴ „Гоман”..., s. 2.

⁶⁵ W. Ł-ski, *U 400-letniuju...*, s. 2.

Dodatek 3

Rok, miejsce, postać, od której zaczyna się druk białoruski według wileńskich czasopism białoruskojęzycznych z lat 1909–1917 oraz dzieł Wacława Łastowskiego (WŁ)

- 1909:** 1483, Kraków
1910: 1483, Kraków, Fiol (WŁ)
1913: 1517, Praga, Skoryna
1914: 1491, Kraków, Fiol (WŁ)
1916: 1491, Kraków, Fiol (WŁ)
1917: 1517, Praga, Skoryna (WŁ)
1924: 1525, Wilno, Skoryna (WŁ)

Bibliografia

- 400-lećcie białoruskiej literatury. 1517–1917* [w:] *Białoruski kalendar na 1917 hod*, Wilnia 1916, s. 17.
- Citowicz W., *Z naszaho żyćcia*, „Nasza Niwa” 1909, nr 39.
- Hroch M., *Małe narody Europy. Perspektywa historyczna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2003.
- Kali drukawalasia pieršaja białoruskaja Biblija?*, „Nasza Niwa” 1909, nr 39.
- Kazakievič A., *Współczesna białoruska tożsamość historyczna* [w:] *Tożsamości zbiorowe Białorusinów*, red. R. Radzik, Lublin 2012.
- Klemensiewicz Z., *Historia języka polskiego*, Cz. II: *Doba średniopolska (od początków XVI wieku do ósmego dziesięciolecia XVIII wieku)*, Warszawa 1965.
- Reformacki ruch na Białarusi*, „Homan” 1917, nr 18 (110).
- Paszkiewicz H., *Powstanie narodu ruskiego*, Kraków 1998.
- Szul R., *Język. Naród. Państwo. Język jako zjawisko polityczne*, Warszawa 2009.
- W. Ł., *1491–1916*, „Homan” 1916, nr 1.
- W. Ł., *Wasil Ciapinski*, „Homan” 1916, nr 14.
- W. Ł-ski, *U 400-letniuju hadauščynu*, „Homan” 1917, nr 7 (99).
- Włast, *Karotkaja historyja Białarusi*, „Naša Niwa” 1910, nr 8.
- Włast, *Karotkaja historyja Białarusi. Z 40 rysunkami*, Wilnia 1910.
- Ziemkiewič R., *Taras Šewčenko i białarusy*, „Naša Niwa” 1911, nr 8.

- Багдановіч М., *Поўны збор твораў. У 3 т., т. 1: Вершы, паэмы пераклады, наследаванні, чарнавыя накіды*, Мiнск 1992.
- Багдановіч М., *Поўны збор твораў. У 3 т., т. 2: Мастацкая проза, пераклады, літаратурныя артыкулы, рэцэнзіі і нататкі, чарнавыя накіды*, Мiнск 1993.
- Багдановіч М., *Поўны збор твораў. У 3 т., т. 3: Публіцыстыка, лісты, летаніс жыцця і творчасці*, Мiнск 1995.
- Беларускія пісьменнікі: біябібліяграфічны слоўнік. У 6 т., т. 5: Пестрак – Сяўрук*, пад рэд. А. В. Мальдзіса, рэдкал.: І. Э. Багдановіч і інш., Мiнск 1995.
- Багдановіч М., *Вянок. Кніжка выбраных вершоў*, Вільня 1913.
- В-а, *Кароткі нарыс развіцця асветы на Беларусі да першай чвэрці XVII стагоддзя*, „Гоман” 1917, нр 14 (106).
- Власт, *350 летняя гадашчына друку у Маскоушчыне*, „Наша Ніва” 1914, нр 11–12.
- „Вольная Беларусь”, „Вольная Беларусь” 1917, нр 1.
- Галенчанка Г., *Мсціславец Пётр Цімафеевіч [w:] Эцыклапедыя гісторыі Беларусі, у 6 т., т. 5: М – Пуд*, рэд. Г. П. Пашкоў, Мiнск 1999.
- Гарэцкі М., *Творы*, Мiнск 1990.
- „Гоман” 1917, нр 14 (106).
- Доктар Францішак Скарына (Перэкладчык Бібліі на беларускую мову) [w:] Колядная пісанка, 1913 год*, Вільня 1913.
- Жураўскі А., *Гісторыя беларускай літаратурнай мовы*, т. 1, Мiнск 1967.
- Корбут В., *Ад Мінска да Вільні. Гісторыя Беларусі ў журналісцкіх нататках*, Мiнск 2016.
- Ластоўскі В., *Доктар Франціш Скарына (1525–1925)*, „Крывіч” 2(8)/1924, красавік–сьнежань.
- Падокшын С., *Будны Сымон [w:] Вялікае княства Літоўскае: эцыклапедыя. У 2 т., т. 1: Абаленскі – Кадэнцыя*, рэдкал.: Г. П. Пашкоў і інш., Мiнск 2005.
- Рэдакцыя, *Юбілейны год*, „Крывіч” 2(8)/1924.
- Хрэстаматыя па гісторыі беларускай мовы*, ч. 1, рэд. Р. І. Аванесаў, скл. У. В. Анічэнка і інш., Мiнск 1961.

The figures of Francysk Skaryna and other printers from the Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland in Vilna (Vilnius)

Belarusian-language press in 1909–1918

Contributing to the history of shaping Belarusian national stereotypes

At the beginning of the 20th century, publications devoted to the publishers of the first books in the Church Slavonic and Old West-Russian languages in the Grand Duchy of Lithuania and the Kingdom of Poland began to appear in the Vilna (Vilnius) Belarusian-language press. In the articles authored by a well-known publicist Vaclaŭ Lastoŭski, at first it was affirmed that the founder of Belarusian printing was the Cracow printing house Szwajpolt Fiol. Then the role of the first publisher of Belarusian books was attributed to the native of Polack, Francysk Skaryna. Since that time, Skaryna in the minds of Belarusians has been entrenched as a Belarusian printer, although in his epoch (XVI century) the Belarusian nation did not yet exist and Skaryna considered himself Old West-Russian, that is, a representative of a broader community that included the ancestors of Belarusians and Ukrainians, and also inhabitants of the Grand Duchy of Moscow. Thus, Belarusian publicists successfully used Skaryna's personality to create an idea of the existence of Belarusian culture and language in the 16th century and their high level of development. This was an important stage in the process of forming the Belarusian national idea in the early 20th century.

Key words: Szwajpolt Fiol, Francysk Skaryna, Vaclaŭ Lastoŭski, Vilnius, Belarus